

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Ἡ λεωφόρος τῶν Πυραμίδων.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΝ

ΟΛΥ περίεργον δόγμα διε-
τυπώθη ἐξ ἀφορμῆς τῆς
ἐντυπώσεως ἐπὶ τοῦ κοι-
νοῦ μερικῶν θεατρικῶν
ἔργων. Ὁ εἰς συνεδούλευε
τοὺς κριτικούς νὰ μὴν
ἀποπλανῶνται εἰς καλλι-
τεχνικὰς θεωρίας, ἀλλὰ
νὰ λαμβάνουν ὡς γνώμονα

τὴν ἄμεσον ἐντύπωσιν τοῦ κοινοῦ καὶ αὐτὴν νὰ διερ-
μηνεύουν πιστῶς, βεβαιῶν, ὅτι τότε μόνον κρίνουν
ένα ἔργον ἀσφαλῶς καὶ εὐσυνειδήτως. Ὁ ἄλλος συν-
εδούλευε πάλιν τοὺς συγγραφεῖς νὰ προσέχουν τὰ
ἔργα, τὰ ὅποια ἔχουν τὴν μεγάλην ἐπιτυχίαν, νὰ
βλέπουν τί ἀρέσει εἰς τὸ κοινόν, τί συγκινεῖ τὸ κοι-
νόν, τί ἐνδιαφέρει τὸ κοινόν καί, ἀφίγοντες κατὰ μέ-
ρος τὰς καλλιτεχνικὰς τῶν ἰδιοτροπίας, νὰ τὰ λαμ-
βάνουν ὡς πρότυπα τῆς ἐργασίας τῶν καὶ νὰ συμμορ-
φῶνουν τὴν τέχνην τῶν πρὸς τοὺς κανόνας τοὺς ἐκπη-
γάζοντες ἀπ' αὐτά.

Δὲν ἔχω καμμίαν διάθεσιν ν' ἀνακινήσω τὸ περί-
πλοκον ζήτημα τῆς τέχνης καὶ τοῦ κοινοῦ, διὰ τὸ
ὅποῖον, καὶ ἄλλου κ' ἐδῶ, ἐχρῆθη ἀρκετὴ μελέτη. Ἐγὼ
ἀρκετὸν σεβασμὸν καὶ ἀρκετὴν ἐκτίμησιν πρὸς τὸ ἔρ-
γον τῶν συγγραφέων, ὥστε νὰ μὴ τοὺς μεταχειρισθῶ με-
τὴν ἐλαφρότητα καὶ ἀπροσεξίαν, ποῦ συνεπάγεται
πάντα μία βιαστικὴ καὶ ἀμελέητος ἀντιμετώπισις
τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἔργου. Καὶ οὐτε ἐραντάστην νὰ
διατυπώσω κανένα εἶδος περιφρονήσεως καὶ ἀπροσε-
ξίας πρὸς τὴν γνώμην τοῦ κοινοῦ, πρὸς τὸ ὅποῖον ἐπὶ
τέλους ὅλοι ἀποτεινόμεθα, ὀνειρευόμενοι πάντα μίαν
πλατυτέραν ἐπικοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἀεθαστον ἰδα-
νικὸν μᾶς δίδει ὁ ἀρχαῖος δῆμος τῶν Ἀθηναίων, εἰς
τὴν ἐποχὴν ποῦ ἡ ἀριστοκρατικωτέρα τέχνη ἔγινε
μᾶζ καὶ ἡ πλέον δημοκρατικὴ.

Δι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ δι' αὐτὸ
τὸ ἰδανικόν, ἓνα ἰδανικόν συμφιλώσεως ποιητῶν καὶ
κοινοῦ, ἐπὶ ἐνὸς ἡνωτέρου ἐπιπέδου καλλιτεχνικῆς συ-
νειδήσεως ἔρχομαι νὰπολογηθῶ τὴν στιγμὴν αὐτήν,
κ' ἔρχομαι μετὰ τὴν συστολήν καὶ τὴν ἐπιφύλαξιν μιᾶς
μονάδος κ' ἐγὼ τοῦ μεγάλου κοινοῦ, ἐνὸς μορίου τοῦ
πολυσυνθέτου αὐτοῦ ὁργανισμοῦ. Κ' ἐρωτῶ:

Εἶναι ὁ τρόπος αὐτός, μὲ τὸν ὅποιον θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἰδανικὴ ἐπικοινωνία Κοινοῦ καὶ Τέχνης; Εἶνε ὁ δρόμος αὐτός, ὁ ὁποῖος θὰ μᾶς πλησιάσῃ πρὸς τὰ φθαστα σύνορα τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου;

Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ὄχι. "Ὁλη ἡ ἱστορία τῆς τέχνης μᾶς διδάσκει ὅτι καὶ τοῦ ἐκλεκτοτέρου κοινοῦ ὁδηγοὶ καὶ διδάσκαλοι ὑπῆρξαν, ἀνθησις ἐκλεκτοτέρα τῶν ἰδίων του σπλάχνων, οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ κριτικοί. Ὁ σοφός, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ἡ μόρφωσις καὶ ὁ καθαρισμός τῆς δημοσίας καλαισθησίας, εἶνε μέγα ἐθνικὸν ζήτημα, ἀπετείνεται πρὸς τοὺς ὁδηγούς καὶ τοὺς διδάσκαλους τοῦ κοινοῦ. Ὁ καλλιτέχνης, γέννημα καὶ αὐτὸς ἐνὸς πολιτισμοῦ, βαδίζει ὅμως ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἐποχῆς του, διότι ἡ Φύσις τοῦ ἔδωκε τὸ προνόμιον αὐτό. Καὶ τὸν ὁδηγεῖ. Ὁ κριτικός, δεύτερος δημιουργὸς αὐτός, ἀνυψωμένος διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἀνωτέρας συνειδήσεως τῆς ἐποχῆς του, βλέπει πρῶτος αὐτὸς τὴν ἀνατολήν καὶ τὴν ἀναγγέλλει πρὸς τὸ πλῆθος. Γίνεται καὶ αὐτὸς ὁδηγὸς τοῦ πολιτισμοῦ του.

Ποῦ λοιπὸν στρίβεται τὸ δόγμα τοῦ κοινοῦ, ὡς ὁδηγοῦ καὶ διδασκάλου συγγραφέων καὶ κριτικῶν; Ἐρωτῶ καὶ πάλιν τὴν στιγμὴν αὐτήν, ὡς ἓνα ταπεινὸν μόριον κ' ἐγὼ τοῦ μεγάλου κοινοῦ, ὡς μία μονάς, ποῦ τρέμει νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τοῦ ὁδηγοῦ καὶ τοῦ προσκόπου.

Ἀλλὰ φαντάζεται κανεὶς, ποῦ εἰμποροῦμεν νὰ εἰσέλθωμεν μὲ τὴν καθιέρωσιν ἀναλόγων δογμάτων; Φαντάζεται κανεὶς πρὸς ποῖον δρόμον διευθύνεται ἡ δημιουργία καλαισθησίας; "Ὅταν οἱ καλλιτέχναι, οἱ ὁποῖοι εἶνε πάντοτε ὀλίγον παιδιὰ καὶ οἱ ὁποῖοι διψοῦν ἐπευφημίας καὶ χειροκροτήματα, ὅταν οἱ καλλιτέχναι, ἀρχίσουν νὰ βολεδοσκοποῦν τὰς ὁρέξεις τοῦ κοινοῦ, νὰ κολακεύουν τὰς ἀδυναμίας του, νὰ ὑποχωροῦν εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις του, νὰ ρυμουλκοῦνται ὑπὸ τὰς διαθέσεις τῆς στιγμῆς, ποῖα θὰ εἶνε ἡ τύχη ρυμουλκούντων καὶ ρυμουλκουμένων; "Ἐχομεν δυστυχῶς τὸ παράδειγμα τῆς ρυμουλκήσεως αὐτῆς εἰς ἄλλας λειτουργίας τοῦ ἔθνους. Εἶδαμεν τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἔφερεν ἡ διψα τῆς μεγάλης κυκλοφορίας. Ὁ Τύπος κλαίει μόνος τὴν τύχην του, ἀνεπαρκὴς ὁ ἴδιος σήμερον νὰ κορέσῃ τὰς ἀκολάστους ὁρέξεις, τὰς ὁποίας μόνος του ἐγέννησε. Κ' ἔρχεται τὴν αὖτις, λησμονῶν τὰ παθήματα του, νὰ φέρῃ τὸ δόγμα τῆς μεγάλης κυκλοφορίας, μέσα εἰς τὸν ἱερὸν περίβολον τῆς Τέχνης! Κ' ἔρχεται νὰ γεννήσῃ ποικίλας πονηρίας μεταξὺ τῶν δημιουργῶν, οἱ ὁποῖοι ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ἔχουν καθήκον νὰ εἶνε ἀπονήρευτοι. Καὶ δὲν ἐννοεῖ ὅτι «ἐν ἀμίλλαις πονηραῖς, ἀθλιώτερος ὁ νικῆσας»;

Δυστυχῶς ἐκεῖ φέρονται τὰ πράγματα. Διὰ τὸ θέατρον ἡ κρίσις δὲν ἤρχισε, ὅπως ὑποθέτουν πολλοί, ἀπὸ τὴν στιγμὴν ποῦ τὰ ἐλαφρά, τὰ ἐλευθέρια, τὰ εὐθυμὰ ἢ καὶ τὰ βάνασα ἀκόμη ἔργα ἤλθαν ν' ἀνακουφίσουν τοὺς ἀστούς ἀπὸ τοὺς μόχθους τῆς καλοκαιρινῆς ἡμέρας. Αὐτὰ περνοῦν χωρὶς σπουδαῖα ἀποτελέσματα. Παρόμοια καρυκεύματα προσφέρονται πρὸς τὸ κοινὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ μόνη δυσάρεστος διαφορὰ διὰ τὸν τόπον μας ὑπῆρξεν ἡ ἀνάμιξις καὶ σύγχυσις ὅλων αὐτῶν τῶν πραγμάτων, πολὺ φυσικὴ δι' ἓνα τόπον ὅπου ὅλα εἶνε συγκεχυμένα καὶ ἀνακατεμένα. Ἡ κρίσις ποῦ θεάτρον θ' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν στιγμὴν, ποῦ τὸ ἐκλεκτὸν θέατρον, στολισμένον μὲ τὰ ἀγνὰ σύμβολα τῆς τέχνης, θ' ἀκολουθήσῃ τὸν κοινὸν δρόμον τῶν ἄλλων λειτουργῶν τοῦ ἔθνους, ἀπὸ τὴν

στιγμὴν ποῦ οἱ ἱερεῖς μὲ τὰ ἄμφιά των θὰ κατεβῶν εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου χορεύουν οἱ σαλτιμπάγκοι. Τότε ὁ κίνδυνος εἶνε μεγάλος. Διότι τότε ἡ παρεξήγησις θὰ εἶνε φοβερά.

"Ὅταν οἱ καλλιτέχναι παρασυρθῶν νὰ συγκινήσουν τὰ πλῆθη μὲ τὰ μέσα, μὲ τὰ ὅποια συγκινεῖ ἡ κοινότερα ζωὴ, καὶ ὅταν τὰ πλῆθη ἀδυνατοῦν νὰ ξεχωρίσουν τὴν ὑψηλὴν καὶ διακριτικὴν συγκίνησιν, τῆς ὁποίας τὸ προνόμιον ἔχει ἡ τέχνη, ἀπὸ τὴν κοινὴν καὶ ἀσφυκτικὴν συγκίνησιν, ποῦ δίδουν αἱ ἀθλιότητες καὶ ἀδυναμίας τῆς ζωῆς, λάβουν ὡς γνώμονα τῆς τέχνης τὰ δάκρυα των καὶ τὸν πόνον τῆς ψυχῆς των, ποῖος θὰ εἰμπορῇ νὰ βεβαιώσῃ τότε τὸ κοινόν, ὅτι τὸ ἰδανικὸν τοῦ θεάτρον δὲν εἶνε αἱ «Δύο Ὁρφαναὶ» καὶ ποῖος θὰ παρηγορήσῃ τοὺς συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἔλθουν νὰ μοιρασθῶν τὰς δάφνας των μὲ τὸν ἀείμνηστον Δ' Ἐνερύ; Καὶ ὅταν οἱ συγγραφεῖς, οἱ ἐκλεκτοὶ συγγραφεῖς, μεταχειρισθῶν ὅλα τὰ ἀνθὴ τῆς ψυχῆς των διὰ νὰ στεφανώσουν τὰς κοινοτυπίας τῆς ζωῆς καὶ ὅλην τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματός των διὰ νὰ κατασκευάζουν διεγερτικὰ διὰ τοὺς νυστάζοντας, πυροτεχνήματα διὰ τοὺς φιλοθεάμονας, ἀστείοντα διὰ τοὺς βαρετούς, ἐλιξίρια διὰ τοὺς γέροντας, γλυκίσματα διὰ τὰ παιδιὰ καὶ τὰ κοράσια, κουδουνάκια διὰ τὰ βρέφη—διότι ἓνα κοινόν θ' ἀποτελεῖται πάντα ἀπὸ ὅλας τὰς ἡλικίας καὶ τὰ γούστα—ὅταν οἱ συγγραφεῖς ἀναγκασθῶν νὰ γίνουν φαρμακοποιοὶ καὶ πυροτέχναι καὶ κλέουν καὶ ζαχαροπλάσται καὶ ἀθουματοποιοί, τί θὰ τὸ κάμουν τὰ χειροκροτήματα καὶ τί θὰ τὰς κάμουν τὰς δάφνας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως;

Καὶ τὸ φοβερώτερον. Πῶς θὰ τολμήσῃ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ παρουσιασθῇ ποτὲ γυνὸς καὶ τετραχελισμένος μὲ τὸ λιτόν του ἱμάτιον, ὁ Σοφοκλῆς, ἐνώπιον τοῦ νεωτέρου δήμου τῶν Ἀθηναίων;

★

Δὲν βλέπω τί εἰμπορεῖ νὰ γίνῃ. Δὲν θὰ κουρασθῶ ὅμως ποτὲ ἐπαναλαμβάνων τὰ λόγια τοῦ μεγάλου Γύζη πρὸς τοὺς μαθητάς του. Εἶνε ἡ κατ'ἀλλήλους στιγμὴ νὰ ἐπαναληφθῶν ἀκόμη μίαν φορὰν:

«Λοῦσι νὰ εἰσθε, παιδιὰ μου. Ἀσπροι σὰν τὰ περιστέρια. Δὲν σὰς θέλω πονηροὺς ἐγώ...»

Οἱ νέοι ζωγράφοι ὑπὸ τὰ βλέμματα τοῦ μεγάλου διδασκάλου, συνέθεταν εἰς τὸ ἐργαστήριον. Ἐπρόσπαθοσαν μὲ τὴν φιλοδοξίαν τῆς νεότητος νὰ κάμουν τοὺς πίνακας των φαντακτεροὺς κ' ἐυχάριστους. Ἐγνώριζαν κ' αὐτοὶ τὰς ἀδυναμίας τοῦ κοινοῦ, διότι κ' ἓνα κοινόν τοῦ Μονάρχου ἔχει τὰς ἀδυναμίας του. Ὁ διδάσκαλος ἐπλησίαζε μὲ τὴν παροιμιώδη καλοκαγαθίαν του:

—Γιατί τῶθαλεις αὐτὸ, παιδί μου; Τί θέλει ἐδῶ αὐτὴ ἡ σκιά; Τί θέλει αὐτὸ χρῶμα; Καὶ αὐτὴ ἡ κόκκινη ποδιά καὶ αὐτὸ τὸ ἄσπρο μαντύλι κ' αὐτὴ ἡ γλάστρα στῆ γωνιά; Γιατί τῶθαλεις αὐτὰ παιδί μου;

Ὁ μαθητὴς ἔμεινεν ἑλθαμένος.

—Δὲν νομίζετε δάσκαλε, πῶς πηγαίνουν; Πῶς κάνουν τὴν ἐντύπωσιν τοὺς;

—Σβύστα, παιδί μου, σβύστα. Νὰ μὴ θέλῃς νὰ γελάσῃς τὸν κόσμον. Νὰ μὴ θέλῃς νὰ γελάσῃς τὸ δάσκαλό σου. Σβύστα σοῦ λέω.

Καὶ στρεφόμενος, ὡς νὰ ἤθελε νὰ συμπεράνῃ, πρὸς ὅλην τὴν αἴθουσαν, ἐπανελάμβανε.

—Λοῦσι νὰ εἰσθε, παιδιὰ μου. Ἀσπροι σὰν τὰ περιστέρια. Δὲν σὰς θέλω πονηροὺς ἐγώ.

Ὁ διδάσκαλος δὲν ἀγαποῦσε τὴν κολακείαν τοῦ πλήθους. Καὶ ἤθελε νὰ πείσῃ τοὺς μαθητάς του, ὅτι καὶ ἄδυναμία καὶ καὶ ἐλλείψεις εἴμπορεῖ νὰ συγχωρηθῇ εἰς τὸ καλλιτέχνην. Ἐκτὸς τῆς ἀγυρτείας. Διότι ἡ ἀγυρτεία ἀτιμάζει.

Καὶ ὁμῶς πρὸς αὐτὴν ὁδηγοῦν τὰ νέα δόγματα, τὰ ἵποια ἔφεραν εἰς τὴν μέσῃν ὁ Ὑπότος. Ἀς φυλαχθεῖν

οἱ ἀληθινοὶ καλλιτέχνη ἀπὸ τὰς συμβουλὰς του. Ὁ Γύζης ἔφεραν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν «Δόξαν» του, ἓνα ἀριστοῦργημα ἐμπνεύσεως καὶ τέχνης λιτῆς καὶ ἀριστοκρατικῆς. Ἡ εἰρωνεία τοῦ κοινοῦ—τὸ ὅποῖον αἱ ἐφημερίδες θέλουν τώρα ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον τοῦ τεχνίτου—ἐσηκώθη ἀπὸ παντοῦ νὰ τὸν πνίξῃ. Τὴν ἔμελλε τὸν Γύζην :

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΠΡΩΤΟΣ Ἰταλὸς συγγραφεὺς, ὁ Ἰωάννης Παπίνι, ἐδημοσίευσεν βιβλίον τὸ ὅποῖον φέρει τὸν τίτλον «Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ Θεοῦ» καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ ἓνα εἶδος αὐτοβιογραφίας τοῦ Παντοδυνάμου, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἡθικοφιλόσοφος λέγει πολλά ὀρθὰ πράγματα.

Παριστάνει τὸν Θεὸν ὡς ἐπιθυμοῦντα ν' ἀποθάνῃ ἐνῷ τὰ πλάσματά Του, οἱ ἄνθρωποι, ποθεῖν διαρκῶς τὴν ἀθανασία.

Οἱ προσῆται, οἱ ἄγγελοι, ὅλοι οἱ ἄλλοι μεσάζοντες μεταξὺ τοῦ Ὑψίστου καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν κατόρθωσαν νὰ τὸν ἐννοήσουν καὶ νὰ τὸν παρουσιάσουν ὅπως πράγματι εἶνε, ἀλλὰ τὸν παρουσιάζουν ὡς ἓνα περιεργὸν τέρας γεμῆτον κακίας καὶ κλίνον συχνὰ πρὸς τὴν ἀδικίαν. Ὁ Ὑψίστος δὲν θέλει νὰ ἔχουν δι' αὐτὸν τέτοιαν ἰδέαν οἱ ἄνθρωποι καὶ προτιμᾷ νὰ ἐκλείψῃ ἐντελῶς, ν' ἀποθάνῃ.

Αὐτὸς ὁ ὅποιος ἐδημιούργησε τόσῃν ζωὴν, εἶνε φυσικὰ εἰς θέσιν νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὴν ἰδικήν Του.

Πρὶν τὸ κάμει αὐτὸ ὁμῶς, ἀποφασίζει νὰ γράψῃ τὰ ἀπομνημονεύματά Του.

Καὶ ἀπὸ αὐτὰ προκύπτει ὅτι ὁ Ὑψίστος δὲν εἶχε ποτὲ καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν οὐρανίαν μακαριότητα τὴν ὁποίαν τοῦ ἀποδίδουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ τούναντιον ὑπῆρξεν ὁ μεγαλειότερος δυστυχῆς τοῦ Σύμπαντος.

Ἐπειδὴ δὲν ἐγεννήθη ποτὲ, ἀγνοεῖ τὰς ἡδύτητας τῆς μητρικῆς στοργῆς, ἀγνοεῖ καὶ ὅλην οἰκιακὴν χαρὰν, καὶ αἰσθημα ἀφοσιώσεως πρὸς κατὰ ὑψηλότερον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του. καὶ αἰσθημα εὐγνωμοσύνης πρὸς ἄλλον ὁμοίον του, ἀπὸ αὐτοῦ εἶνε τὸ πᾶν, τὸ ἀπύλτον.

Πρὸ αὐτοῦ οὐδὲν ὑπῆρχε καὶ οὐδὲν κατέπιν αὐτοῦ ὅλ' ὑπάρχει.

Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς εὐρίσκεται βυθισμένος εἰς φρικτὴν μόνωσιν.

Καὶ εἰς τὰ εὐγενέστερα τῶν πλασμάτων του εἶνε καταδικασμένος νὰ βλέπῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀντανάκλωμένην εἰς πολὺ ὑποδεέστερον βαθμὸν.

Τὸ ταπεινότερον τῶν πλασμάτων του εὐρίσκει τὴν ὑψίστην χαρὰν καὶ ἀπλάουσιν εἰς τὴν ἀγάπην ἄλλου ὁμοίου του καὶ ἐν τούτοις διαφέροντος ἀπὸ αὐτοῦ.

Ὁ Θεὸς δὲν δύναται ν' ἀγαπήσῃ, δὲν δύναται νὰ θαυμάσῃ παρὰ μόνον τὸν ἑαυτὸν του.

Ἡ μόνωσις εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο βυθισμένος συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ διαπράξῃ τὸ μοναδικὸν ἀλλὰ καὶ παρμέριστον σφάλμα του, νὰ δημιουργήσῃ δηλαδὴ τὸν

κόσμον, ὁ ὅποιος τώρα τὸν κάμνει νὰ αἰσθάνεται τόσας τύψεις συνειδήσεως.

Καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ Ἄπειρον ἔχει τὰ ὅριά του. Δὲν δύναται νὰ διπλασιάσῃ αὐτὸ καὶ ἂν ἀποφασίσῃ νὰ δημιουργήσῃ πλάσματα ποῦ νὰ τοῦ ὁμοιάζουν, τὰ πλάσματα αὐτὰ θὰ εἶνε οἰκτρά ἀντίγραφα τοῦ πρωτοτύπου.

Ἡ δημιουργία ὑπῆρξεν ἓνα εἶδος ἐκτρώσεως καὶ τὸ οἰκτρότερον τῶν ἐκτρωμάτων εἶνε ὁ ἄνθρωπος, «παράδοξον ζῶον, ἄβυσσος καταπτώσεως καὶ ὑπεροχῆς».

Ἀφ' οὗτου ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον, ὁ Παντοδύναμος ἤρχισε νὰ συλλογίζεται ὅτι ἦτο προτιμωτέρα ἡ τελεία μόνωσις ἀπὸ τὴν συντροφίαν ἑνὸς τέτοιου πλάσματος.

Ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου ὑφούται διαρκῶς πρὸ τοῦ Θρόνου τοῦ Θεοῦ, ὅπως τὸ φάντασμα τοῦ Μπανκὸ πρὸ τοῦ Μάκβεθ.

Ὁ Ὑψίστος ἀναγινώρξει τὸ σφάλμα του καὶ σχεδὸν ζητεῖ συγχώρησιν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον διότι τὸν ἐδημιούργησε.

Καὶ τώρα ποῦ πρόκειται ν' ἀποθάνῃ, ὁ Θεὸς αἰσθάνεται ὅτι διάδοχοί του θὰ εἶνε οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτοὺς λέγει :

— Δὲν εἴθε πλάσματά μου, εἴθε δημιουργοί μου. Δὲν σᾶς ἐδημιούργησα, ἀλλὰ σεῖς μ' ἐδημιουργήσατε.

Σεῖς μοῦ ἐδώσατε ψυχὴν καὶ θελήσιν.

Τώρα σᾶς ἱκετεύω νὰ μὲ ἀπελευθερώσατε, νὰ παύσω καὶ ἐγὼ νὰ ὑφίσταμαι.

Σεῖς ποῦ γνωρίζετε τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ τέλους, μὴ τὴν ἀρνήσθε εἰς Ἐκεῖνον ποῦ ἔζησε πολὺ καὶ εἶνε κουρασμένος ἀπὸ τὴν ζωὴν.

Συλλογίσου, ἄνθρωπε, ὅτι ἐδώκας εἰς τὸν Θεὸν τὴν ζωὴν, χωρὶς νὰ σοῦ τὴν ζητήσῃ. Δώσέ του τώρα καὶ τὸν θάνατον, τὸν ὅποῖον ἱκετευτικῶς σοῦ ζητεῖ.

Μὲ αὐτάς, περίπου, τὰς λέξεις τελειώνει τὸ βιβλίον εἰς τὸ ὅποῖον ἐκτὸς τοῦ Παπίνι εὐρίσκει κανεῖς ἀνακατευμένους ὀλίγον Βολταῖρον, Νίτσε, Καίτσελ, Σοπενχάουερ καὶ Ἑλλήνας ἀθεϊστὰς φιλοσόφους.

Καὶ τώρα ἂς ἐπιτραπῇ καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ κάμωμεν μίαν παρατήρησιν.

Ἄν ὁ Θεὸς ἦτο ἓνας μεγάλος ἀπογοητευμένος, ὅπως τὸν φαντάζεται ὁ Ἰταλὸς συγγραφεὺς, θὰ ἤξιζε πράγματι ν' ἀποθάνῃ.

Ἀλλ' ἂν εἶνε ὅπως τὸν ἐφαντάζοντο ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Ἰησοῦς, ὁ Δάντης, ὁ Παस्कάλ, τότε δὲν εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε ἀπογοητευμένος, καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ποθῇ τὴν ἀνυπαρξίαν.

BEK.